SERIA — III ANUL IV No. 122

5 Lei Exemplarul în țară
6 Lei Ex. în străinătate

Duminică 25 Martie 1923

Adevărul Literar și Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

FIGURI ȘI TIMPURI DISPARUTE

P. CERNA

de I. Petrovici, profesor universitar

A fost poate cel mai sfrălucit exemplar al generației mele. Activitatea lui încheiată la treizeci și doi de ani, este mult mai prețioasă de cât tot ce-am făcut și vom mai face noi, ceilalți, în răgazul unei vieți mai îndelungate. Am fost colegi în Universitate și aproape de aceiași vârstă, — dânsul era c'un an mai mare, ceea ce se compensa cu împrejurarea că eu eram c'un an școlar mai înainte. Dacă ar fi să caracterizez c'o vorbă raporturile noastre, aș putea spune: am fost veșnic rivali, niciodată vrăjmași.

Neapărat că atunci când geniul său liric s'a degajat din dibuelile debutului, tășnind ca o coloană ce părea zilnic să se apropie mai tare de înălțimile lui Eminscu, nu mai putea fi vorba ca să stăruĭ într'o rivalitate *literară*. Mai ales că în momentul acela, eu unul, aproape ajunsesem la marginea tentațiunilor, puternice în adolescență, de-a făuri versuri și de-a face literatură. Vre-o doi-trei ani însă, când amândoi scriam pur și simplu bucăți „convenabile", pe care revistele vremii nu ni le refuzau, se putea vorbi și pe tărâmul literar de o rivalitate, care se întindea de altfel pe o distanță mai mare: pe întreg domeniul universitar, amândoi fiind studenți sârguitori, cu examene pregătite bine, cu conferințe remarcate. Pot spune chiar că la început câștigasem mai multă vază de cât dânsul. Asta și în sfera literară, din cauza unui act în versuri jucat pe scena teatrului Național și în jurul căruia Caragiale, cu știuta vioiciune a temperamentului său expansiv, cântase laude așa de grozave, în cât astăzi mi le-amintesc cu o plăcere cam... jenată. Iar pe terenul universitar, Cerna, o fire mai timidă — dacă nu cumva o fi fost cazul unei vorbe cu tâlc a lui Maiorescu, că planta vânjoasă nu răsare îndată ci așteaptă mai multă vreme subt pământ — s'a ținut în început în rezervă și a rămas câtva timp mai în umbră. De-aci l am scos și adus cu oarecari sforțări la societatea studenților în litere, pe care o întemeiasem cu Petru Haneș, V. P. Sasu, Cezar Partenie, Caracostea, Ștefănescu-Goangă, Friedman și alții, — societate cu ședințe săptămânale de conferințe și discuții contradictorii, care atrăgeau o mulțime de public. Îmi amintesc ca astăzi debutul lui Cerna, care a început emoționat cu următoarea introducere, din care se vede că alții aveam deja situații câștigate:

„Luând cuvântul, aș vrea să dispun de cutezanța d-lui Friedman, de plămânii d-lui Haneș și de elocvența d-lui Petrovici...".

Din primul moment și cu însușiri pe care n'avea trebuință să le râvnească altora, s'a afirmat ca un conferențiar valoros — cu oarecare extincție de voce și cu inconvenientul staturii prea mărunte — așa că în scurtă vreme a ajuns un stâlp al acelei societăți, în care puseserăm o bună parte din entusiasmul și ambițiunea noastră juvenilă.

Îmi vin în minte o sumă de replici și de butade amuzante, pe care le svârlea în discuțiune ca pe niște rachete, odată sfiicinuea inițială învinsă. Așa iată una din eșirile lui Cerna. Un conferențiar după ce sfârtecase opera unui autor, a conchis totuși acoperindu-l de laude. Atunci Cerna se ridică și-i spune: Se vede că ești din neamul Scyților; fiindcă dânșii atunci când voiau să treacă la nemurire pe unul din ai lor, îl aruncau în văzduh și-l prindeau în vârful suliților.

La o altă ședință, când un membru al societății pe care îl plictisise formalismul statutelor și regulamentului, a strigat că el va înființa altă societate, fără cruci și fără icoane, — Cerna îi răspunse: Da, fără cruci, fără icoane și fără nici un Dumnezeu.

Cu toate că oratoria solemnă i se potrivea mai puțin decât genul ripostelor scânteetoare, care păstrau în orice caz un caracter mai familiar și mai intim, regăsesc mai ales în memorie, din acea epocă, o frumoasă conferință, pe care a desvoltat-o într'o zi festivă, fiind de față și câțiva profesori. O foarte inteligentă și poetică comemorare a unui 24 Ianuarie, a sărbătoarei care an de an devenea din pomenirea unui trecut, presimțirea unui viitor, cu convingerea că soarele dreptății care trebuia să strălucească și pe cerul neamului nostru, își încercase doar puterile, cu gândul de-a merge mai departe, secând Milcovul la 1859.

Dar să mă deslipesc de cadrul acelei societăți studențești, în raza căreia sunt îspitit să întârzii, de câte ori vine prilejul să amintesc despre ea. Căci pentru mulți dintre noi, a fost o eminentă școală de emulație sănătoasă, de silință fecundă, de disciplină sufletească, în sfârșit de dobândire a unei exprimări alese care trebuia să înlocuiască elocvența Cațavenciană, pe atunci în agonie, deși — vai! — reînviată astăzi într'un chip așa de brutal și de neașteptat. Căci, fără îndoială, astăzi Cațavencu e mai tânăr și mai viguros de cât oricând — ba e încă mai la suprafață decât în vremea când fusese descoperit de Caragiale, într'un fund de provincie gălăgioasă. Pe-atunci Cațavencu, cu incoherențele și gramatica sa specială, trebuia să-l cauți pe la întruniri provinciale sau de suburbie și n'ar fi cutezat pentru nimic în lume să se avânte la tribuna Camerei. Astăzi s'a instalat în parlament ca la el acasă și nu există chestie în care să nu-și spue cu patos cuvântul său autorizat. Totuș, în optimismul nostru tineresc — amăgiți de altfel de unele semne serioase — ne închipuiam pe-atunci că acest Vasilache al retoricii e pe cale să dispară pe vecie...

Dar să-mi reiau firul pe care se vede că ajunge numai să vorbești de Cațavencu, pentru a fi amenințat să-l pierzi ca și el... Acolo unde ascuțimea și verva spirituală a lui Cerna apăreau însă cu-adevărat uimitoare, nu era în adunări numeroase, ci în patru ochi, în orice caz într'un cerc mai restrâns. Aci scăpărările nu mai aveau sfârșit, iar mărunțimea trupului său de pitic, la care se adăogea lucirea diabolică a doi ochi mici și isteți, îi dădeau aerul unui „ésprit malin" rămas din bagajele unei mitologii, din vremea când duhurile luau formă omenească.

Lui Cerna îi plăcea enorm să converseze. Aci ne potriveam de minune și așa se explică partidele noastre de convorbire nesfârșită, până când ne părăsea glasul pe-amândoi. De câteori nu ni se întâmpla noaptea în vre-o berărie să ne înconjure rugătoare privirile chelnerilor obosiți, în timp ce ne zidiseră aproape de jur împrejur turnuri de scaune suite pe toate mesele celelalte!... D'apoi plimbările neobosite pe uliți mărginașe, unde convorbirea era mai nestânjenită, sau prin părțile mai periferice ale bulevardelor, până seara târziu, când cele din urmă pretenții de lumină ale zilei, erau brusc curmate de aprinderea globurilor electrice!...

Și cu prilejul acestor convorbiri, pentru care ne căutam unul pe altul și ne uitam de alte obligații, exista aceiași întrecere și rivalitate, — chiar în lipsă de orice alt martor. Fiecare conversație era un fel de concurs tacit: care din noi se va exprima mai bine în icoane, cine va face cele mai multe comparațiuni? Și ne numărăm în gând fiecare imaginile, era să zic punctele, făcând socoteala ca la joc...

Neapărat că o astfel de viață colegială, creiase între noi, raporturi dintre cele mai strânse. De sigur că acel permanent caracter de rivalitate, dacă lăsa prietenia să crească, o împiedica totuși să ia proporțiile marilor devotamente, — și în ceasuri de cumpănă și eu și dânsul aveam pe alții pentru destăinuiri mângâetoare. Totuș între noi era destulă cordialitate pentru ca niciunul să nu fie capabil de vre-o micime sau vre-o lucrătură din acele la care te învață dușmănia....

Intre timp, talentului poetic al lui Cerna îi crescuse aripi de vultur, făcându-l să se degajeze bine din stolul păsărelelor ciripitoare cu cari se amestecase la început. Două-trei bucăți lirice, de cum trecuse dincolo de pragul fazei începătoare și pe care le trimesese „Semănătorului" cu un nume de circumstanță, i-au fost nu numai publicate, dar relevate cu mari laude. Încurajat de-aceasta, s'a pornit să publice subt numele său definitiv, el însuș și un pseudonim statornicit (numele său originar fusese Stancioĭ și aparținea unei familii dobrogene), acel șirag superb de poezii filosofice și poezii de frenezie pasională, care l'au aruncat în câteva zile pe culmea marelor succese. Fără să fi înoit vocabularul poetic și fără să-și fi alcătuit o metrică personală, era însă atâta sevă în inspirația sa și-atâtea splendori în expresiile sale, încât nici o mirare de efectul pe care l'a făcut. In spațiul restrâns al unei singure poezii încăpeau atâtea formule sublime, câte genii încăpuseră odată pe pământul îngust al Eladei! Socotind și faptul că își desvolta puternicile sale creații în cadrele tradiționale ale poeziei, nefiind preocupat să silească atențiunea cu cine știe ce ritmuri și rânduelii de versuri neobișnuite, — Cerna și-a câștigat de-acapul o prețuire *unanimă*.

Era totuși unul care nu-l cunoștea încă și care mai pe urmă i-a fost un mare protector. Acesta e Titu Maiorescu. I se trimitea regulat „Semănătorul", dar cu tot interesul pe care dânsul îl purta literaturii, avusese prea multe desamăgiri probabil, că nici măcar nu-i tăia foile. Pe marginea unei polițe din bibliotecă ședea vraful de numere neatinse. Îmi amintesc ca astăzi de împrejurarea în care Maiorescu a aflat de Cerna și-a avut ca o fericită revelațiune. La asta s'a întâmplat să am și eu un rol...

Ne invitase Maiorescu într'o seară la masă pe mine și pe colegul meu C. Antoniadi. Era un mod de-a ne arăta că ne distinge și de sigur dintre cele mai eficace. Ce încântare pe noi și ce emoțiune cu cât ceasul se apropia. Parcă văd agitația de care eram cuprins toată ziua, neputința de-a face vre-o treabă serioasă și toate preparativele: curățirea atentă a redingotei de student, recomandațiile călduroase pe care le făceam lustragiului căruia îi încredințasem strălucirea încălțămintei, în sfârșit căutarea unui guler de cămașă țanțoș și uriaș, în care să dispară nu numai gâtul, ci și o parte din bărbie...

In seara aceea, am făcut cunoștință cu doi profesori de la Universitatea din Iași, unde peste puțin era s'ajung și eu profesor, cu Teohari Antonescu și A. Naum, veniți la o comisiune de examen și invitați și dânșii de Maiorescu, la masă. După terminarea cinei, am trecut cu toții în biroul magistrului, în timp ce dânsul căuta prin săltare pentru a scoate ceva de cetit. Tradiția junimistă a lecturilor literare se menținuse întreagă în casa lui Maiorescu și după ce își încheiase activitatea de critic militant. Țiu minte c'a început să ne citească dintr'un manuscris primit prin poștă (i se trimiteau astfel de lucruri mereu), un fel de nuvelă nesărată, care plictisea așa de tare, c'a tebuit s'o întrerupă.

„Să vă citesc atuncea ceva versuri", spuse Maiorescu... și a cetit două poezii, fără a spune numele autorului. Nimeni nu știa cine le făcuse afară de mine, care mă știam vinovat și auzeam inima cum îmi bate. Din fericire am scăpat cu bine. Contrastul cu nuvela de mai înainte și glasul melodios al lui Maiorescu, au pus într'un relief avantajos cele câteva strofe sentimentale, în care se mai găsea și puțină gândire. Văzând impresiunea bună care se produsese, Maiorescu m'a denunțat asistenții, pentru a primi felicitările cuvenite...

In pauza care a urmat după asta, Antoniadi, care mai mult tăcuse, i-a atras lui Maiorescu atenția asupra lui Cerna.

— Am văzut că primiți „Sămănătorul", dar nu-l cetiți. De altfel nici nu face. Insă de câteva numere încoace, a început să publice poezii un tânăr care semnează Cerna. E pseudonimul colegului nostru Stancioĭ și cred că e un talent deosebit.

Pentru a mă despăgubi parcă de faptul că Antoniadi luase el inițiativa relevării lui Cerna, pe care îl prețuiam tot așa de mult, am cerut fără întârziere voe lui Maiorescu, să caut numerile din revistă și permisiunea să citesc eu. In câteva mofente totul a fost gata și în tăcerea tuturora am început a ceti. Tot ce-am avut ca mijloace pentru a pune în evidență frumusețele unei bucăți literare, subliniind nuanțele și gradând intonările, le-am pus în lectura superbei poezii „Logodna" și a celui freamăt de pasiune delirantă, care este poezia „Noapte". Efectul a fost extraordinar. Vedeam pe fețele tuturora, când îmi ridicam ochii după pagină, expresia de vrăjire care se accentua mereu. Când am ajuns spre sfârșitul celei de-a doua poezii și am lansat vibranta invocație:

Destramă-te mai repede, o, noapte
In drumul veșnicieĭ!
De ce n'am aripile vijelieĭ
Să mă înnalț la pulberea de stele
Și să le sting pe rând,
Sub fâlfâirirea aripilor mele —
Să vie sfântul „mâine" mai curând!...

Cerna, necunoscut de nimeni de acolo, o jumătate de oră mai înainte, era un triumfător...

A doua zi Maiorescu a trimes să-l cheme și de atunci necurmat, până în ultima zi a poetului, l'a învăluit c'o dragoste de părinte, cu sfaturi folositoare, cu ajutoare de tot felul...

De două lucruri mai cu seamă s'a îngrijit din primul moment: de sănătatea lui Cerna, care era șubredă și de a-i croi o carieră potrivită cu valoarea sa. Poetul avea plămânii atinși și ducea o viață de nevoi, de muncă, de senzualitate, care nu erau de natură să-l îndrepte. După avizul unui mare medic pe care îl întrebase Maiorescu, boala lui Cerna nu era incurabilă, dar necesita un regim serios. La câteva zile după această consultare, Cerna a fost trimis la Sinaia, cu recomandația strictă de-a sta liniștit. Puțin timp după plecarea lui, am fost pe la Maiorescu într'o dimineață. L'am găsit nervos și afectat. Își pierduse ceva din ținuta lui obișnuită, așa de stăpână pe sine, cumpănită și amenajată ca un munte elvețian. De cum m'a văzut, a început să-mi spue:

— Am primit o scrisoare de la Cerna. Poftim ce'mi scrie!... Că se plictisește în Sinaia, că-i vine să fugă, că... cel puțin să i se îngădue a se urca pe Vârful cu dor. Poftim, Vârful cu dor!

După o pauză, îmi spuse în continuare:

— Știu și de la d-ta și de la dânsul că sunteți prieteni. Ar fi bine, cred, să-i scrii câteva rânduri, făcându-i o morală.

Maiorescu era așa de preocupat de această chestiune, că de câteva ori, în decursul convorbirii noastre care alunecase la alte subiecte, a repetat ca un refren obsedant: Poftim, Vârful cu dor!..

Al doilea lucru de care s'a îngrijit cu iubire Maiorescu, a fost să-l pregătească pentru cariera liniștită și ideală pe care a năzuit-o pe vremuri și pentru Eminescu, — acea de profesor universitar. Indată ce și-a luat diploma în țară, Cerna a fost trimis în streinătate, la început din cotizările membrilor „Convorbirilor literare", pe urmă cu o bursă de Stat. Fusese mai întâiu vorba să studieze literaturile nordice, dar după puțin timp a trecut la filosofie, pentru care avea și mai multă înclinare și o bază mai avansată. După un număr de ani, în care nu ne-am mai văzut de cât o singură dată, Cerna și-a trecut doctoratul la Leipzig, cu teză despre „Poezia filosofică". Știu de la românii care studiau acolo odată cu dânsul — în special de la colegul meu Ștefănescu-Goangă — cât ajunsese de prețuit de esteticianul Volkelt și cu ce succes și-a trecut la urmă examenul de doctorat. Se părea că înaintea lui stăteau deschise cele mai frumoase și mai înalte perspective. Pentru aceasta avea toate însușirile necesare, — afară de un singur lucru care făcea de prisos pe celelalte: zile de trăit. La o săptămână-două de la susținerea tezii, a fost trântit la pat de o pneumonie și cam la aceiași vârstă la care și Eminescu a încetat să mai fie Eminescu, cel adevărat, a murit departe de țară, nimicindu-se într'o clipă marii posibilități de creație superioară care căzuseră în lotul poeziei și al culturii românești.

Pentru cea din urmă oară l'am văzut în București, cu vre-un an și jumătate mai înainte de-a se pierde. Vioi și vesel fusese întotdeauna, dar mi-a părut și mai sdravăn ca oricând. Am constatat cu bucurie că nu i se mai așezau pe umerii obrajilor cele două petale de trandafir suspecte, care îți făceau altă dată atâta de rău. Ne-am preumblat iarăș mult, ca pe vremuri, gata-gata să-i fac să renunțe la o invitație la masă, neputându-ne lesne despărți. M'a pus în curent cu stadiul studiilor sale și ne-am făcut proecte de acele care nu și le fac de cât oameni, care au mult drum înaintea lor. Când ne-am strâns mâna lângă un arbor din care cădeau frunze îngălbenite, pe sufletul nostru n'a căzut nici una. Eram numai încredere și speranță, — și absolut streini de orice presimțire rea!

Mult mai târziu, la câteva luni de la săvârșirea morții sale, am aflat că între noi mai fusese o rivalitate, despre care nu avusesem nici o bănuială. Iubise și dânsul, fără a-i fi dat să înțeleagă vre-odată, pe ființa cu care mersesem la altar...

Iar poezia „Logodnă" pe care eu o cetisem cu atâta însuflețire la Maiorescu acasă, fusese prilejuită de chiar pregătirile mele de nuntă. Fusesem astfel o clipă interpretul neștiutor al unei suferințe printre ale cărei cauze mă aflam și eu...

Farsele destinului nu se pot compara cu ale nimănuia și i-a dat bietului Cerna această fină răzbunare, făcându-mă un moment să simt prin procurație, o durere pe care i-o pricinuisem fără știință și pe care n'aș fi putut să i-o înlătur chiar dacă aș fi știut...

I. PETROVICI

O scrisoare de la Muselim-Selo

Măicuță dragă, cartea mea
Găsească-mi-te 'n pace!
Pe-aici e vânt și vreme grea,
Și-Anton al Anei zace
De patru luni, și-i slab și tras,
Să-l vezi, că-ți vine plânsul,
Că numai oasele-au rămas
Și sufletul dintr'însul.

. . . . . .

Așa mi-a spus Ion să-ți scriu,
Iubească-ți-l pământul!
Și am tot lăsat, pân'a fost viu,
Și-mi țin acum cuvântul.
Să te mângâe Dumnezeu,
C'așa e la bătae,
Și-am scris această carte eu
Căprarul Nicolae.

G. Coșbuc

Romanță

de Victor Eftimiu

Mândria tinereții noastre...

Mândria tinereții noastre
Vijelios, ne-a despărțit,
Vor trece anii — și vom trece
Ca ei și noi în asfințit...

Și zi cu zi pe-aceiași cale
Mereu străini mereu tăcuți,
Ne vom trezi bătrâni, copilă,
Ne vom trezi necunoscuți!

Și poate, într'o zi de iarnă
Când tremurând în drum vei sta
Un biet moșneag, bătrân ca tine,
Se va ivi în calea ta...

Și nu vei ști că cel pe care
Cu ură îl alungi acum,
Va fi moșneagul ce te-ajută
Să poți străbate greul drum...

Victor Eftimiu

Deșertăciuni

PE PERON. — Trenuri treceau prin munți de fum, pe osele de fum înghețat. Sloată, moină, amestecată cu ninoare. Vântul șuera, se sbătea și-și pocnia pieptul vânjos de ieptul locomotivelor. Hamali gheboși purtau traiste, sipete, legături; capete, picioare, blănuri, șaluri, căciuli, mustețe, chi, atât se zărea din frământarea peronului. Ingrămădiți, năbădăiași se împleteceau, se striviau copii, se striga: covrigi, șocolată de cicoare și alte trufe negustoase care se vând prin gări.

Ceasul își târa greoi râma acului și timpul se oprise undeva pe câmp, cu trenul care nu mai sosea.

Așteptau tremurând; amândoi tineri, mâhniți, stingheri. Se proptiră de un stâlp asemănător căprioriilor susținători de oduri. Prin mulțimea furnicândă, cuprinsă de neastâmpăr, elui înalt nu i se vedea decât pălăria cafenie, iar celui scundârful nasului.

Și lumina se inverzea gălbue ca o putreziciune veche; în uflete se lăsa o moleșeală mocirloasă. Nu mai era nici trist, nici dureros și tăcerea dintre dânșii nu se sbătea ca înaintea unei despărțiri.

— Singura aducere aminte plăcută: aceiaș linie m'a dus la Paris... Vremuri...

— Odinioară plecam și eu des, poate chiar fără țintă... Acum mi-e teamă să mă mai urnesc; am îmbătrânit!

— O, da! La 21 ani suntem bătrâni, vești deșerți.

Tăcere.

— De ce ții neapărat să ne mâhnim? Aș dori mai bine ori, flori ca să le morfolesc frăgezimea între degete. Noi avem toți câte o toamnă în suflet.

Tăcere iar: ei însăși păreau două cetățui de liniște în mijlocul pufăitului, aburelei, fumului, ceții și larmei negre de lasuri. Un părete'i despărțea: simțuri izvorâte dincolo de ânșii, se străduiau neputincioase să facă o spărtură prin care dragostea să iasă ca o căldură luminoasă.

— Voi mai pleca însă...

— Eu voi rămâne mereu aici!..

...Cugetă, la închipuirile noastre: mulți sunt socotiți ori se numără ei înșiși printre urieși? Și nu cunoaștem de ât câteva mahalăli și împrejurimile. Trăim *pe o planetă* fără ă ne dăm seama, cum viței nu cunosc decât grajdul, ograda, pășunea și ulițele sătești pe care trec... Să mori și să nu fii cunoscut decât câteva ținuturi reci, lipsite de măreție și să fi trăit în fiecare an aceleași anotimpuri!

— Eu nu voi mai cunoaște nimic: orânduirea visată în vremuri de demult, nu se mai înfăptue să ne scape de jugul stăpânilor...

...dar e desgustătoare orânduirea voastră viitoare...

— Da! Deaceia rămânem pe loc și ne înnebunește neștiința noastră!

Trenul sosi. Cel înalt urcă; celălalt rămase pe jos privind trenul care se îndepărta pe o linie ca pe o aleie cu torțe fumegânde....

ION CALUGARU

BIBLIOTECA NATIONALA
PERIODICE
ROMANIA